

УДК 271.222(477)

Ірина Преловська

**Богословська, історико-публіцистична
та епістолярна спадщина митрополита УАПЦ
Василя Липківського (1864–1937)**

Досліджується один із засновників Української автокефальної православної церкви (1921–1930), митрополиту УАПЦ (1921–1927) Василю Костянтиновичу Липківському (1864–1937). Головну увагу звернуто на проблеми пошуку та публікації документальних джерел до вивчення богословської, історико-публіцистичної та епістолярної спадщини митрополита УАПЦ Василя Липківського. Йдеться про його публікації в дореволюційних київських часописах, виступи і промови на Першому (1921) і Другому (1927) Всеукраїнських православних церковних Соборах УАПЦ та інших зібраннях, статті у журналі «Церква і Життя», кілька збірників проповідей, листування з церковними діячами, історичну працю «Відродження Церкви в Україні». До розгляду залучено матеріали з українських архівів та опубліковані документальні матеріали з української діаспори. Тому на часі є публікація зібрання творів митрополита УАПЦ Василя Липківського, до якого мають увійти усі віднайдені складові спадщини Українського Митрополита.

Ключові слова: документальні джерела, Василь Липківський, церковні діячі, богословська спадщина, джерелознавство, історико-публіцистична спадщина, епістолярна спадщина, Українська автокефальна православна церква

Iryna Prelovska

**Theological, historical-publicistic and epistolary heritage of Metropolitan of the
UAOC Vasyl Lypkivsky (1864–1937)**

The founder of the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church (1921–1930), Metropolitan UAOC (1921–1927) Vasyl Kostantynovyts Lypkivskyi (1864–1937) is presented. The main attention is paid to the problem of finding and publishing of documentary sources for the study of theological, historical-publicistic and epistolary heritage of Metropolitan of the UAOC Vasyl Lypkivskyi. The focus is on publications in the pre-revolutionary Kiev journals, performances and speeches on the First (1921) and Second (1927) Ukrainian Orthodox Church Councils of UAOC and other gatherings, articles in the magazine «Church and Life», several collections of sermons, letters from church leaders, historical work «Revival of the Church in Ukraine». Materials from Ukrainian archives and published documentary materials from Ukrainian diaspora are reviewed. Therefore, the time is for the question of publishing the collected works of Metropolitan of the UAOC Vasyl Lypkivskyi, which should include all components of uncovered heritage of Ukrainian Metropolitan.

Keywords: documentary sources, Vasyl Lypkivsky, church leaders, theological heritage, Source criticism, historical-publicistic heritage, epistolary heritage, Ukrainian Autocephalous Orthodox Church

9. Історичний розвиток теології та релігієзнавства

Вивчення богословської, історико-публіцистичної та епістолярної спадщини тих церковних діячів, які у 1920–1930-их рр. розбудовували Українську Автокефальну Православну Церкву і згодом стали жертвами комуністичного режиму одночасно і за своє українство, і за приналежність до Церкви, на сьогодні є актуальною справою. Абсолютна більшість цих діячів була репресована і тому вся їхня спадщина була або вилучена під час арештів, або знищена внаслідок різних причин і обставин. Таким чином весь подальший період, починаючи з 1930-х рр., вилучені при арештах матеріали зберігались в архівно-кримінальних справах репресованих діячів УАПЦ (УПЦ) в умовах абсолютної секретності.

При цілковитому пануванні комуністичної ідеології був повністю унеможливлений будь-який вплив ідей, пов'язаних з існуванням Української Церкви. Незважаючи на це, за кордоном збереглися документальні матеріали, які вийшли друком в осередках української діаспори в Західній Німеччині, США і Канаді у післявоєнний період [2; 35; 36 та ін.].

За роки незалежності України виник цілий напрямок церковної і світської історіографії який вивчає спадщину Української автокефальної православної церкви 1920-х рр. та її митрополита Василя Липківського [1; 3; 7; 8; 9; 10; 29; 31; 32 та ін.]. Головну увагу у вивченні сучасниками його церковної діяльності та життєвого шляху послідовниками у діаспорі та дослідниками останніх років в Україні, зазвичай приділялось відновленню українського церковного життя в часи Української революції 1917–1921 рр., ролі протоієрея Василя Липківського у справі відродження Української Церкви.

Особливо багато публікацій та досліджень присвячено питанню скликання та відбуття I Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 14–30 жовтня 1921 р. у великому кафедральному соборі Софії Київської і особливо акту пресвітерської хіротонії митрополита УАПЦ Василя Липківського [30]. Останнє десятиліття його життя має точний часовий вимір – II Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 17–30 жовтня 1927 р. – 27 листопада 1937 р., день страти Митрополита, було насиченим з точки зору утворення основного масиву його спадщини [5]. Весь цей час митрополит, якого було «звільнено від тягара митрополичого служіння» на II Всеукраїнському Соборі УАПЦ 1927 р., жив там, де відбувався процес остаточного руйнування та знищення його дітища – Української Автокефальної Церкви.

Джерелами даного дослідження слугують ті документальні матеріали, які збереглися в Україні і є вже почасти опублікованими [4; 5; 7; 9; 28; 30; 33]. Окремо слід згадати слідчу справу митрополита Василя Липківського, згадки про яку є в дослідженнях сучасних українських істориків [1; 8; 10; 32; 33].

Спадщина митрополита УАПЦ Василя Липківського (1864–1937), незважаючи на репресії і намагання знищити доробок предстоятеля УАПЦ, збереглася, хоча й не в повному обсязі. У ЦДАВО України (фонд № 3984), зберігаються матеріали як його авторства (промови на Соборах та церковних зібраннях, епістолярій, богословські праці, переклади, звернення), так і ті, що його безпосередньо стосувалися. В інших архівах України можуть зберігатись його листи та послання, направлені до місцевих осередків УАПЦ у 1920-х рр.

Є його окремі публікації в «Киевских Епархиальных Ведомостях» наприкінці XIX – початку XX ст., а також неопублікований рукопис кандидатської дисертації, який зберігається в ІР НБУ ім. В. Вернадського. Частина цих архівних матеріалів вже була опублікована у документальних збірниках та окремих публікаціях в Україні за останні роки, але на часі дослідження і видання друком вибраних творів, публікацій, промов, проповідей, листів та інших неопублікованих складових спадщини митрополита УАПЦ Василя Липківського.

Архівно-кримінальні справи, заведені на митрополита УАПЦ Василя Липківського, збереглися у ГДА СБ України, хоча з огляду на його численні арешти та виклики до НКВС таких справ повинно бути декілька. Поки що є доступними для дослідження тільки 2 останні справи за 1937 р., які частково опубліковані і опрацьовані українськими дослідниками, в тому числі документи про розстріл від 27 листопада 1937 р. [33].

Богословська і церковно-історична спадщина митрополита УАПЦ Василя Липківського в рукописах майже повністю знаходиться в середовищі української діаспори. На сьогодні невідомо, де його рукописи, оскільки доступними є тільки закордонні видання його епістолярію [26], кілька книг проповідей [16; 27], окремих брошур [25] та останній 7-й розділ «Історії Української Православної Церкви», який був опублікований двічі – у католицькому василіянському видавництві «Добра книжка» (Торонто, 1959) [14] та головою духовної консисторії УГПЦ у Канаді о. Семеном Володимиром Савчуком (Вінніпег, 1961) [15].

9. Історичний розвиток теології та релігієзнавства

Після виходу друком обох варіантів «Історії...» «Український Історик» у № 3–4 за 1966 р. умістив рецензію проф. Миколи Андрусика на видання 1961 р. Відгук на рецензію з елементами археографічної розвідки надрукував часопис Українського Православного Братства ім. митрополита Василя Липківського в США [35]. На сьогодні ці книги знаходяться тільки в бібліотеках та кількох приватних книгозбірнях, тому є потреба перевидання цієї праці в Україні.

Митрополит УАПЦ Василь Липківський також долучився до написання апологетичних творів. Як голова редколегії часопису «Церква й Життя» до випуску № 1 він написав передмову – статтю апологетичного характеру «Церква й Життя», в якій називає УАПЦ «новим величним Христовим будинком, що сягає скрізь, де тільки живе український народ» [12, с. 3]. Є інші подібні публікації його авторства [13; 31 та ін.].

Окремий напрямок для дослідження джерел становлять гомілетичні твори митрополита Василя Липківського. Через нетривале існування УАПЦ в УСРР у 1920-ті рр. його твори, написані для церковної проповіді в храмі під час богослужіння, не були опубліковані. Лише після 1991 р. в Україні з'явилися окремі публікації та дослідження з цієї проблеми [32, с. 337–347]. В останнє десятиліття свого життя (1927–1937), коли митрополит Василь Липківський поневірявся і був відлучений від церковного служіння, він написав низку церковних праць, в т. ч. проповідей [16–24; 27].

Можна висловити припущення, що щось подібне за змістом він виголошував в Софійському соборі в Києві та інших храмах під час богослужіння, але тексти проповідей, які були оприлюднені в діаспорних виданнях післявоєнного часу, писалися митрополитом як церковно-літературні твори без сподівання на те, що вони пролунають в храмі.

У вступному слові до видання листів митрополита УАПЦ Василя Липківського о. Петро Маєвський повідомляє, що одержав від нього загалом 19 листів, в яких надійшло близько 110 проповідей (разом вийшло 150 проповідей на євангельські теми і 50 – на апостольські) [26]. Петро Маєвський вперше опублікував ці проповіді у 1934–1935 рр. в м. Вінніпегу.

«Проповіді на неділі і свята» були написані як літературні твори, хоча не можна виключати, що певні записи велися тоді, коли він упродовж своєї пресвітерської, а потім архієрейської діяльності виголошував

проповіді в храмі. Ці промови упорядковані видавцем за річним колом богослужінь УАПЦ (в підзаголовках до проповідей вказано, в яку неділю її виголошено).

Критики сучасного митрополиту УАПЦ Василю Липківському життя, як відомостей про репресивні заходи влади, у текстах проповідей мало. Очевидно, діячі УАПЦ були свідомі того, що їх проповіді відвідують і записують співробітники ДПУ. У проповідях він критикував марксизм [27, с. 18], нову владу [27, с. 21], матеріалізм [27, с. 213], інші церковні напрями, які ширили про УАПЦ всілякі наклепи та звинувачення в політиканстві [27, с. 224]. Наприклад, у проповіді «Христова віра є про-свіщення, а не затьмарення людини» митрополит Василь Липківський досить несподівано інтерпретує відомий вираз К. Маркса щодо релігії як опіуму для народу [27, с. 18].

У проповіді «Віра і жертва» він писав про мільйони загиблих при зміні ладу капіталістичного на соціалістичний, що потягло за собою «гекатомби розстрілів, жертв голоду, заслання, тяжких пригод» [27, с. 213]. У проповіді «Урочистий в'їзд Христа в Єрусалим, як творця нового релігійного життя та урочистий вхід нашої церкви в життя нашого народу» митрополит говорить про звинувачення, які лунали на адресу УАПЦ як з боку Українського Екзархату, так і атеїстів [27, с. 223]. Відгукнувся він і на факти зречення священства у проповіді «Шлях до життя дійсний і обманий» [27, с. 52].

У тексті проповіді «Страждання Божої Матері і важка доля українського народу» йдеться про самодержавницькі стремління папського престолу, унійну діяльність Польщі у XVI ст. [22], протестантські церкви, такі як «лютерани, кальвіністи, методисти, євангеліки» (проповідь «Проти партійності в Церкві й на захист єднання і Хреста Христового»), але ні про які теоретичні чи практичні запровадження протестантської ідеології немає мови. Така критика Римських пап поєднується з критикою соціальною [21].

Василь Липківський піддав критиці і Російську церкву за її діяльність в минулому, а також сучасні йому дії єпископату стосовно до УАПЦ [18]. Він критикував ієрархів за хизування Христовою благодаттю щодо нібито недійсної благодатності УАПЦ [20]. Митрополит УАПЦ засудив їхню нехристиянську погордливість, самодержавний єпископський устрій Російської церкви, примусове зросійщення українського народу в ми-

9. Історичний розвиток теології та релігієзнавства

нулому, відокремлення від потреб сучасного життя і активний спротив діяльності УАПЦ [24].

Окремо він згадав у проповіді тих, хто пішов до Соборно-Єпископської Церкви в Україні і також критикував УАПЦ за «неканонічність і безблагодатність» її ієрархії. Це Павло Погорілко, Теофіл Булдовський, та приєднався до них й Йоаникій Соколовський, що недавно приїжджав до Києва, ще як заступник московського патріарха» [23]. У своїх проповідях митрополит УАПЦ Василь Липківський торкався і теми служіння жіноцтва в церкві [19].

Впродовж 1924–1925 рр. 86 проповідей митрополита УАПЦ Василя Липківського вперше були надруковані на машинці й розмножені на шапірографі в Києві ВПЦР 9-ма місячними зшитками впродовж 1924–1925 рр. настоятель собору Св. Покрови у Вінніпезі (Канада) о. Петро Маєвський, який вивіз до Канади ці зшитки, отримав поштою іще 87 проповідей від самого митрополита [27, с. XV]. Після їх отримання з України він передрукував на машинці і розмножив на шапірографі у кількості 50 примірників. На теми євангельські він скомпонував 150 проповідей у 1934 р. (335 стор.) і на теми апостольські 50 проповідей у 1936 р. (217 стор.) [27, с. XV]. У археографічній передмові о. Петро Маєвський вказав, що саме він подав заголовки до проповідей, яких не було в оригіналі [27, с. XVI–XVII].

Окрема збірка проповідей митрополита УАПЦ Василя Липківського вийшла друком до 1000-ліття Хрещення України-Руси [27]. До 100-річчя з дня його народження у 1964 р. видано укладені в окремий збірник «Проповіді на Апостольські Послання» [16]. Текст був редагований видавничою Комісією УАПЦ в США. Вступну статтю «Великий православний український богослов» написав протопресвітер Ігор Губаржевський [16, с. 205–209].

Тексти проповідей публікувались у часописі «Церква й Життя», офіційному органі Українського Православного Братства ім. митрополита Василя Липківського в США, майже в кожному числі цього видання у 1957–1966 рр. на перших сторінках журналу з уміщенням фотографії автора. О. Петро Маєвський зазначає, що таким чином було оприлюднено 57 проповідей у передмові до видання 1988 р. [27, с. XV].

Епістолярій митрополита УАПЦ Василя Липківського повинен бути досить великим, але поки що не віднайдені листи, написаних ним до

1917 р. Після початку автокефального руху в Україні і діяльності протоієрея Василя Липківського в складі ВПЦР, з'являються листи офіційного характеру, виявлені серед канцелярського архіву ВПЦР у фонді № 3984 ЦДАВО України і частково залучені до наукового обігу [28].

Поки що не виявлено всього масиву епістолярію, але деякі листи і звернення авторства митрополита УАПЦ Василя Липківського виявлено у фонді № 3984 ЦДАВО України. Лист до архієпископа Оренбурзького і Тургайського Андрея Соседова надрукований на машинці від імені «З ласки Божої і волі Церкви архієпископа Василя Липківського, митрополита Київського і всієї України» на великому друкарському бланку для церковних грамот з двостороннім золотим орнаментом, прикрашеним червоними квітами, хрестами та церковною символікою [34, арк. 1]. Цей лист є відповіддю на лист Андрея Соседова, який «просив приєднати православні парафії на Оренбуржжі до УАПЦ». Митрополит радів з цього приводу і пояснив своє ставлення до інших церков, зокрема до «бувшої царської синодальної» та сучасної Обновленської синодальної церков, називаючи їх «нецерковними організаціями [...] для прислужництва сильним світу цього в своїх корисних інтересах» [34, арк. 1].

У Державному архіві Вінницької області виявлено 7 листів від митрополита УАПЦ Василя Липківського до єпископа Гайсинського Миколи Борецького за 1922–1924 рр., опубліковані у збірнику матеріалів Всеукраїнської науково-теоретичної конференції «Релігійне життя Поділля: минуле і сучасне» [4].

Попри порушення правил археографії при публікації, вони представляють значну цінність і мають великий інформаційний потенціал, оскільки містять невідому інформацію щодо приязних стосунків між чільними ієрархами УАПЦ, а також інформацію щодо церковного життя. Коло питань, які піднімаються в цих листах, дуже широке – візитації митрополита УАПЦ на українізовані парафії Поділля, висвята на єпископа УАПЦ о. Йосипа Оксіюка в м. Кам'янець-Подільському на Зелені свята 1922 р. та його вимушений переїзд до Харкова, діяльність єпископату УАПЦ, справа відправки до американського континенту на служіння архієпископа Вінницького УАПЦ Івана Теодоровича, стосунки з представниками Українського екзархату, о. Павлом Погорілком, усунення Св. Патріарха Московського і всієї Росії Тихона (Белавіна) в Москві і влаштування обновленського ВЦУ, видавничі справи УАПЦ тощо.

9. Історичний розвиток теології та релігієзнавства

Справжнім відкриттям є той факт, що в листах до Миколая Борецького Василь Липківський згадує про свої зустрічі з о. Олександром Маричевим, пропозиції стати єпископом УАПЦ, причому цю висвяту митрополит Василь планував здійснити з єпископом Миколаєм [4, с. 314–316]. У листі від 4 серпня 1923 р. митрополит УАПЦ писав, що передає єпископу Миколаю залишки св. Мира, які залишились в посудині Софійського собору, і сподівається, що у піст буде зварене свіже св. Миро [4, с. 318].

Головним джерелом інформації про останні роки життя митрополита Василя Липківського є його листи (1933–1937) до о. Петра Маєвського, видані окремою книгою на ініціативу і коштом Українського Православного Братства ім. Митрополита Василя Липківського в США. Зазначене є також джерелом для отримання інформації про особисте життя митрополита УАПЦ Василя Липківського після 1927 р. Видання складається з трьох частин, кожна з яких має власну нумерацію сторінок: 1) тексти листів українською мовою [26, с. 1–55], 2) фотокопії оригіналів [26, с. 1–50], 3) переклади англійською мовою [26, с. 1–44]. У вступному слові о. Петро Маєвський повідомляє, що одержав загалом 19 листів, в яких близько 110 проповідей (разом вийшло 150 проповідей на євангельські теми і 50 – на апостольські послання).

Листи містять різноманітну інформацію: 1) особового характеру, 2) про родинні справи, 3) стосунки між экс-митрополитом УАПЦ та діячами цієї церкви, 4) рекомендації щодо реформування церковного життя. Джерелознавчий інтерес становлять і опубліковані фотокопії зразків конвертів, в яких він відправляв листи до Канади. Текст адреси написано англійською і російською мовами. Надсилались вони чомусь дружині о. Петра Маєвського (Mrs. A. Mayewska) на адресу: Канада, Вінніпег Ман, 772 Магнус Авеню. На кожному конверті наклеєно 3 марки на загальну суму 35 коп. і вказано київські адреси, під якими проживав Василь Липківський на момент відправлення листа: 1) вул. Мстиславська 46/14; 2) Олександрівська Слобода, вул. Дачна, буд. № 8, будинок Бірюліної).

Листування між митрополитом і о. Петром Маєвським почалося у 1933 р. Екс-митрополит жив у цей час разом з хворою дружиною, матір'ю та сестрою в страшній скруті. Після звільнення «від митрополичого тягара» у 1927 р. йому було призначено пенсію від ВПЦР у розмірі 50 крб, але в листі від 3 квітня 1933 р. він писав, що жодного разу її не

отримував [26, с. 2]. У листі він дякував о. Петру Маєвському за грошову допомогу, писав про «надзвичайні» Собори УАПЦ (УПЦ) 1930 р. і про стан «справжнього анахорета», бо ніхто з колишніх співпрацівників його не навідував [26, с. 4].

У листі від 3 квітня 1933 р. митрополит Василь Липківський погодився вислати о. Петру Маєвському церковну літературу. Він дякував за допомогу (лист від 3 липня 1933 р.) і писав, що ходив на центральну пошту, «але там сказали мені, що жодних книжок чи пакунків релігійного змісту державна пошта до пересилки не приймає» [26, с. 7]. У листі від 13 грудня 1933 р. митрополит писав, що йому відмовляли у пересилці за кордон літератури духовного змісту, але він переслав «Мінею», «Часословець», «Псалтир», твори Інокентія [Борисова], 12 «Міней», 9 «Октоїхів». У листі від 10 січня 1935 р. він інформував, що надіслав повний комплект промов на Євангельські читання на неділі і свята і на Апостольські читання на неділі [16; 27].

У своїх листах він пропонував проекти реформування Української церкви, організації духовно-навчальних закладів, наполягав на посиленні вивчення студентами основ Християнської Віри, повідомляв про написання ним великої «Історії Української Православної Церкви» (зберігся 7-й розділ) [14; 15], уболівав за негарзди Православної церкви в Канаді й США, за непевне становище архієпископа Івана Теодоровича, про що, очевидно, писали його адресати. У листі до нього від 17 липня 1933 р. він повідомив, що листується з прот. Павлом Корсуновським [26, с. 7–8], але цієї частини епістолярію митрополита Василя Липківського поки не віднайдено.

Листи мають велике значення у справі дослідження новотворів у церковному житті, які були введені до богослужбової практики в УАПЦ. Цікавими є пропозиції скласти устав українських обрядів і оновити богослужіння (Листи № 5 від 7 вересня 1933 р., № 6 від 13 грудня 1933 р., № 7 від 20 березня 1934 р.) [26, с. 14], виключити з ужитку «Ектенію оглашених» як застарілу, запровадити присяги під час шлюбного обряду (Лист № 7 від 20 березня 1934 р.) [26, с. 8–24] та ін.

В інституті української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України була випущена брошура (упорядник Л. Пиливець), до якої увійшли 4 документи авторства митрополита УАПЦ Василя Липківського з архівних справ фонду 3984 ЦДАВО України

9. Історичний розвиток теології та релігієзнавства

[28]. До цієї збірки документів увійшли лист-звернення митрополита «До братів українців на терені Європи в розсіянні сущих», звернення до ВПЦР, додаток до заяви від 12 липня 1924 р. та лист до представника УАПЦ в Західній Європі Є. Бачинського, датований листопадом 1925 р. Фотокопію оригіналу тексту опубліковано в числі № 6 (16) «Бюлетеня Благовісництва й Краєвої Ради УАПЦ в Західній Німеччині» за 1956 р.

Таким чином, епістолярій митрополита УАПЦ Василя Липківського вже частково запроваджений у науковий обіг [32, с. 394–399]. Завдяки наполегливості залишеного без засобів для існування колишнього предстоятеля УАПЦ на сьогодні доступними для дослідження є його листи, відправлені за кордон у 1933–1937 рр. Подальших досліджень та систематизації потребують матеріали з канцелярії ВПЦР фонду № 3984 ЦДАВО України.

За вироком трійки НКВС від 20 листопада 1937 р. митрополита Василя Липківського було розстріляно в Лук'янівській в'язниці 27 листопада 1937 р. Так закінчилося страдницьке життя засновника Української автокефальної православної церкви, видатного проповідника і історика Церкви митрополита Київського і всієї України Василя Липківського. Сучасне відродження Української Церкви свідчить про те, що ідеї церковного відродження в Україні не вмерли і спогад про українського митрополита буде вшануванням його пам'яті для нащадків. Тому на часі є видання збірки творів митрополита УАПЦ Василя Липківського, до якої мають увійти всі віднайдені складові спадщини Українського Митрополита.

1. Білокінь С. І. Смерть митрополита Липківського / Сергій Білокінь // Людина і світ. — К., 1992. — № 4. — С. 27–34; Українське православне слово. — 1992. — № 11. — С. 7–10; № 12. — С. 6–1; Український православний Календар. — Саут-Бавнд-Брук : Видання Української Православної Церкви в США, 1993. — С. 107–113.
2. Бульбенко Ф. 110-та річниця з дня народження найпочеснішого Митрополита Української Автокефальної Православної Церкви Василя Липківського (20 березня 1864 – 20 березня 1974) / Ф. Бульбенко // Церква й Життя : орган Українського Православного Братства ім. Митрополита Василя Липківського. — 1974. — Р. XVIII, № 6 (105) (лист.-груд.). — С. 14–17.
3. Вірний-Француженко М. Отець Митрополит і поет / М. Вірний-Француженко // Український церковно-визвольний рух і утворення Української Автокефальної Православної Церкви. — К. : Видання Комітету для відзначення 75-річчя УАПЦ, 1997. — С. 111–119.

4. Галамай О. М. Листи В. Липківського до М. Борецького / О. М. Галамай // Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-теоретичної конференції «Релігійне життя Поділля: минуле і сучасне» : до 1020-ліття хрещення Русі та 250-річчя Вінницького кафедрального Спасо-Преображенського собору. — Вінниця, 2008. — С. 314–321.
5. Другий Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 17–30 жовтня 1927 р. : документи і матеріали. — К. : Оранта, 2007. — Кн. 2 / упоряд. С. І. Білокінь, І. М. Преловська, І. М. Старовойтенко. — 698 с. — Серія «Джерела з історії Церкви в Україні».
6. З ласки Божої і волі Церкви. Архієпископ Василь Липківський Митрополит Київський і всієї України. До всіх дітей вільної всенародно-соборноправної автокефальної української православної Церкви // Церква й Життя : орган Української Автокефальної Православної Церкви. — Х. : Вид. Всеукраїнської Православної Церковної Ради. — 1927. — Ч. I. — С. 125–126.
7. Зінченко А. Л. Слово заключне і праведне. Проповіді та лист митрополита Василя Липківського / А. Л. Зінченко, Л. Б. Пилявець // Київська старовина. — 1994. — № 1. — С. 110–123.
8. Зінченко А. Л. Визволитись вірою: Життя і діяння Митрополита Василя Липківського / А. Л. Зінченко. — К. : Дніпро, 1997. — 423 с.
9. Ільченко І. Три промови Василя Липківського / І. Ільченко, Л. Пилявець, І. Преловська // Український археографічний щорічник. — К., 1999. — Т. 6/7, вип. 3–4. — С. 475–488.
10. Киридон А. М. Митрополит Василь Липківський: «...Очевидно, моє звільнення було вже остаточно вирішено» / А. М. Киридон // Лаврський альманах. Києво-Печерська лавра в контексті української історії та культури : зб. наук. праць. — К., 2007. — Вип. 17. — С. 35–40.
11. Митрополит Василь Липківський. Православна Христова Церква українського народу // Церква й Життя : орган Української Автокефальної Православної Церкви. — Х. : Вид. Всеукраїнської Православної Церковної Ради. — 1927. — Ч. I. — С. 12–28.
12. Митрополит Василь Липківський. Церква й Життя // Церква й Життя : орган Української Автокефальної Православної Церкви. — Х. : Вид. Всеукраїнської Православної Церковної Ради. — 1927. — Ч. I. — С. 3.
13. Митрополит Василь Липківський. Православна Христова Церква українського народу // Церква й Життя : орган Української Автокефальної Православної Церкви. — Х. : Вид. Всеукраїнської Православної Церковної Ради. — 1927. — Ч. I. — С. 12–28.
14. Митрополит Василь Липківський. Відродження Церкви в Україні. 1917–1930. — Торонто : Українське видавництво «Добра Книжка», 1959. — Вип. 160. — 335 с.

9. Історичний розвиток теології та релігієзнавства

15. Митрополит Василь Липківський. Історія Української Православної Церкви. Розділ VII : Відродження Української Церкви. — Вінніпег : Вид. накладом фундації Івана Гришука, 1961. — 181 с.
16. Митрополит Василь Липківський. Проповіді на Апостольські Послання. — Чикаго : Вид. «Православний Українець», 1966. — 209 с.
17. Митрополит Василь Липківський. Проти наклепів, ніби УАПЦ прямує до унії (проповідь). — Нью-Йорк : «Наша Батьківщина», 1967. — 16 с.
18. Митрополит Василь Липківський. Зустріч старого праведного Симеона з Христом і молодого розпутного сина з батьком, та розуміння цих двох зустрічей // Церква й Життя. — 1968. — № 1/64 за січень-лютий. — Рік XII. — С. 3–5.
19. Митрополит Василь Липківський. Роль жіноцтва в церковно-християнському житті (проповідь неділя мироносиць) // Церква й Життя. — 1968. — № 2/65 за березень-квітень. — Рік XII. — С. 3–4.
20. Митрополит Василь Липківський. Благодатний Христовий невід і життєве море // Церква й Життя. — 1968. — № 3/66 за травень-червень. — Рік XII. — С. 3–5.
21. Митрополит Василь Липківський. Христос, як предмет суперечок – вільність благодати св. Духа // Церква й Життя. — 1969. — № 1/70 за січень-лютий. — Рік XIII. — С. 3–4.
22. Митрополит Василь Липківський. Проти наклепів, ніби Українська Автокефальна Церква прямує до унії (Проповідь на 8-му неділю після Трійці) // Церква й Життя. — 1969. — № 4/73 за липень-серпень. — Рік XIII. — С. 3–5.
23. Митрополит Василь Липківський. Христос на Таворі й три намети ап. Петра для Христа і пророків (Проповідь – Преображення Господнє) // Церква й Життя. — 1970. — № 4/79 за липень-серпень. — Рік XIV. — С. 4–5.
24. Митрополит Василь Липківський. Відокремлення від життя – головна хиба старої Російської Церкви (проповідь на 18-ту неділю по Трійці) // Церква й Життя. — 1970. — № 5/80 за вересень-жовтень. — Рік XIV. — С. 3–5.
25. Митрополит Василь Липківський. Православна Христова Церква українського народу. — Мюнхен : Православна Церковна Рада УАПЦ, 1951. — (Репринтне вид.) Нью-Йорк, 1974. — 32 с.
26. Митрополит Василь Липківський. Листи (1933–1937). — Торонто : Вид. Українського Православного Братства ім. Митрополита Василя Липківського, З.Д.А., 1980. — 167 с.
27. Митрополит Василь Липківський. Проповіді на неділі й свята. Слово Христове до українського народу. — Торонто : Українське Православне Братство ім. Митрополита Василя Липківського, З.Д.А., 1988. — 609 с.
28. Митрополит Василь Липківський: матеріали до біографії (3 фондів Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України) / упоряд. Л. Пилявець. — К., 1993. — 48 с.

29. Пашенко В. О. Василь Липківський / В. О. Пашенко // Історія України в особах XIX–XX ст. — К., 1995. — С. 274–281.
30. Перший Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 14–30 жовтня 1921 року : документи і матеріали / упоряд.: Г. Михайліченко, Л. Пилявець, І. Преловська. — К. ; Львів ; Жовква, 1999. — 560 с.
31. Преловська І. М. «Різдвяна драма» св. Димитрія Ростовського та її оцінка в праці митрополита УАПЦ Василя Липківського (за матеріалами фонду № 3984 ЦДАВО України) / І. М. Преловська // Труди Київської Духовної Академії : матеріали наук.-практ. конф. «Святитель Димитрій Туптало, митрополит Ростовський та його доба». — К. : Архангельський глас, 2009. — Спеціальний випуск, присвячений 300-літтю з дня упокоєння Святителя Димитрія Туптала, митрополита Ростовського. — С. 114–119.
32. Преловська І. М. Джерела з історії Української Автокефальної Православної Церкви (1921–1930) – Української Православної Церкви (1930–1939) : монографія / І. М. Преловська. — К. : Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, 2013. — 696 с.
33. Репресована УАПЦ. Політичні репресії проти священників Української автокефальної православної церкви (1919–1938). За документами Галузевого Державного архіву Служби безпеки України // 3 архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ / упоряд.: І. Бухарева та ін. — К., 2006. — № 1/2 (26/27). — Ч. 2. — 335 с.
34. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, м. Київ. — Ф. № 3984, оп. 4, спр. 151-а (Список представників автокефальної церкви, прибувших на нараду. 1926 р. [Привітальний лист Київського митрополита до оренбургського і тургайського архієпископа з приводу приєднання до автокефальної церкви. 1926. р. Петро-Павлівський собор м. Києва на Подолі. Шлюбні акти за 1921 рік. 21 січня 1921 р. – 23 листопада 1921 р.]).
35. Ю. С. Каголицький професор намагається дискваліфікувати Найпочеснішого Митрополита Василя // Церква й Життя. Орган Українського Православно-го Братства ім. Митрополита Василя Липківського. — 1968. — № 1/64 за січень–лютий. — Рік XII. — С. 16–18.
36. Якимів-Метан І. Святий спогад // Бюлетень Благовісництва й Красвої Ради УАПЦ в Західній Німеччині. УАПЦ (Соборноправна) / ред. Благовісник і Голова Красвої Ради УАПЦ в Західній Німеччині прот. Митрофан Явдась. — Інгольштадт. — 1956. — № 5 (15). — С. 29–30.